“O‘TKAN KUNLAR” DAN “MENING GULIM”GACHA: MUHABBAT VA TABIAT POETIKASINING BADIIY TALQINI

Gulyor G‘apparova Ulug‘bekovna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti magistranti

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20521941

Annotatsiya: Mazkur maqolada Isajon Sultonning "Mening gulim" hikoyasi badiiy-estetik jihatdan tahlil qilinadi. Hikoyadagi atirgul obrazi, uning ochilishi va so‘lishi bilan bog‘liq tasvirlarning ramziy mohiyati ochib beriladi. Asarda tabiat va inson ruhiyati o‘rtasidagi uyg‘unlik, muhabbat tuyg‘usining badiiy ifodasi hamda Abdulla Qodiriyning "O‘tkan kunlar" romani poetikasiga xos ayrim badiiy unsurlarning hikoyadagi aks-sadosi tadqiq etiladi. Shuningdek, tabiat poetikasi tushunchasining nazariy asoslari yoritilib, hikoyadagi ramziy qatlamlarning mazmuni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tabiat poetikasi, ramziy obraz, atirgul timsoli, Isajon Sulton, Abdulla Qodiriy, "O‘tkan kunlar", muhabbat konsepsiyasi, badiiy tafakkur, intertekstual aloqa, hikoya poetikasi.

Isajon Sultonning "Mening gulim" hikoyasi zamonaviy o‘zbek nasrida tabiat poetikasining o‘ziga xos namunasidir. Asarda tabiat tasviri voqelikni tasvirlash vositasi bo‘libgina qolmay, muallifning estetik idealini va badiiy-falsafiy qarashlarini ifodalovchi ramziy tizimga aylanadi. Akademik N. Karimov ta'kidlaganidek, "Sharq mumtoz adabiyotida tabiat tasviri voqelikning o‘zi emas, balki ma'naviy haqiqatning ramziy ifodasidir" (Karimov, 2008, 112-b.). Mazkur hikoyada ham atirgul, fasllar, shamol, quyosh va kuz tasvirlari tashqi olam hodisasi sifatida emas, balki ma'naviy-estetik mazmun yuklangan poetik belgilar sifatida namoyon bo‘ladi. Hikoya boshidayoq atirgulning oddiy gul emasligi seziladi. U boshqa gullar orasida o‘sadi, biroq ulardan tubdan farq qiladi. Muallif uning niholini "ipdaygina bo‘lib osmonga – bulutlar diyoriga bo‘y cho‘zmoqqa chog‘langan" holda tasvirlaydi. Bu tasvirning o‘zida gulning yuksaklikka intilishi, ma'naviy poklik va go‘zallik timsoli ekanligi anglashiladi. Ayniqsa, uning kesak yonidan unib chiqishi va qattiq tuproqni yorib o‘sishi ramziy ma'noga ega. Bu holat go‘zallikning murakkab va ziddiyatli hayot bag‘rida dunyoga kelishini anglatadi. Atirgulning asta-sekin o‘sishi, g‘uncha tugishi va ochilishi hikoya davomida inson ruhiyatining kamol topish jarayoniga qiyoslanadi. Hikoyachi gulga oddiy bog‘bon sifatida emas, oshiq inson sifatida munosabatda bo‘ladi. Uning gulga murojaatlari, rashki, iztiroblari va muhabbati asta-sekin kuchayib boradi. Natijada gul va inson o‘rtasidagi munosabat real hayotdagi sevgi munosabatlari darajasiga ko‘tariladi. Bu o‘rinda atirgul tabiat hodisasi emas, balki go‘zallik va muhabbatning badiiy timsoliga aylanadi.

Hikoyada musiqaning qo‘llanishi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, "Cho‘li Iroq" kuyining eshitilishi bilan gulning o‘ksinishi va mungga cho‘mishi tasvirlanadi. Mazkur epizod atirgulning oddiy biologik mavjudot emas, balki ruhiy olamga ega ramziy obraz ekanligini ko‘rsatadi. Gulning kuy ta'sirida yig‘lashi va iztirob chekishi uning Kumush obraziga yaqinlashayotganidan dalolat beradi. Chunki Sharq adabiyotida kuy va musiqa ko‘pincha ayriliq, muhabbat va hijron timsoli sifatida talqin etiladi. Hikoya davomida tabiatning barcha unsurlari atirgul atrofida jamlanadi. Tong shafag‘i, quyosh, oqshom va yulduzlar go‘yo gulning husniga mahliyo bo‘lib qoladi. Biroq gul ularning birontasiga e'tibor bermaydi. Muallif shu yo‘l

bilan ma'naviy komillik va ichki poklik g‘oyasini ilgari suradi. Atirgul tashqi olamning maqtovi yoki e'tirofiga muhtoj emas. Uning go‘zalligi o‘z mohiyatidan kelib chiqadi. Bu jihat Kumush obrazining ma'naviy qiyofasini eslatadi. Asarning eng muhim poetik qatlamlaridan biri kuz tasviri bilan bog‘liq. Muallif kuzni oddiy fasl sifatida emas, "Sayyod" nomli personaj darajasiga ko‘taradi. Sayyod timsoli o‘zida zavol, ajal va hayotning o‘tkinchiligi g‘oyalarini mujassamlashtiradi. U kelishi bilan bog‘dagi barcha gullar xazon bo‘la boshlaydi. Biroq atirgul eng oxirigacha o‘z tarovatini saqlab qoladi. Bu holat Kumushning fojiaviy o‘limi oldidagi ma'naviy yuksakligi va ruhiy pokligini eslatadi. Muallif shu tariqa tabiat hodisasini inson taqdirining badiiy modeliga aylantiradi.

Professor B. To‘xliyevning "Zamonaviy adabiyotda tabiat obrazlari insoniyatning ma'naviy inqirozi bilan bog‘liq holda talqin qilinmoqda" degan fikri (To‘xliyev, 2015, 97-b.) mazkur hikoyaga ham ma'lum ma'noda mos keladi. Chunki asardagi kuz va Sayyod timsollari faqat tabiatdagi o‘zgarishlarni emas, balki inson qalbidagi yo‘qotish va bo‘shliq hissini ham ifodalaydi. Gulning nobud bo‘lishi bilan hikoyachining ichki olami ham vayron bo‘ladi. Bog‘ endi avvalgi bog‘ emas, hayot esa avvalgi hayot emas.Shunday qilib, "Mening gulim" hikoyasida tabiat poetikasi voqelik tasviridan ko‘ra chuqurroq ma'no kasb etadi. Atirgul obrazi go‘zallik, poklik va muhabbat timsoliga aylansa, kuz va Sayyod obrazlari zavol hamda ayriliqning ramziy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Muallif tabiat vositasida inson qalbining eng nozik tuyg‘ularini tasvirlashga erishgan.

Xulosa

Isajon Sultonning "Mening gulim" hikoyasi zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida ramziy tafakkur va tabiat poetikasining o‘ziga xos namunalaridan biri sifatida e'tiborni tortadi. Hikoyada tabiat tasviri oddiy manzara yaratish yoki voqealar kechadigan makonni ifodalash vazifasi bilan cheklanmaydi. Aksincha, tabiat unsurlari muallifning estetik qarashlari, muhabbat haqidagi falsafiy mushohadalari hamda inson qalbining nozik kechinmalarini ochib beruvchi muhim poetik vositaga aylanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hikoyadagi atirgul obrazi ko‘p qatlamli ramziy ma'no kasb etadi. Dastlab u go‘zallik, nazokat va poklik timsoli sifatida namoyon bo‘lsa, asar davomida uning ma'nosi tobora kengayib boradi. Hikoya yakuniga kelib esa atirgul obrazining Kumush timsoli bilan uyg‘unlashgani oydinlashadi. Natijada gul obrazi oddiy tabiat hodisasi darajasidan ko‘tarilib, milliy adabiyotimizdagi eng go‘zal va fojiaviy ayol obrazlaridan birining ramziy ifodasiga aylanadi. Asardagi bahor, yoz va kuz tasvirlari ham muhim badiiy vazifa bajaradi. Bahor – yasharish va umid, yoz – kamolot va saodat, kuz esa ayriliq va zavol timsoli sifatida talqin etilgan. Ayniqsa, kuzning "Sayyod" obrazi orqali jonlantirilishi muallifning ramziy tafakkur imkoniyatlaridan mohirona foydalanganini ko‘rsatadi. Sayyod timsolida vaqt, taqdir va o‘lim kabi falsafiy tushunchalar mujassamlashgan bo‘lib, u hikoyadagi fojiaviy ruhning shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Hikoyaning eng muhim poetik xususiyatlaridan biri uning intertekstual tabiati bilan bog‘liqdir. Muallif "O‘tkan kunlar" romaniga nafaqat ishora qiladi, balki uning ruhiy-estetik olami bilan badiiy muloqotga kirishadi. Atirgulning Kumushga aylanishi, hikoyachining Otabek obraziga yaqinlashishi, qodiriyona til va uslub unsurlarining qo‘llanishi natijasida asarda adabiy davomiylik tamoyili yuzaga keladi. Shu jihatdan "Mening gulim" hikoyasini Abdulla Qodiriy yaratgan badiiy olamning zamonaviy nasrdagi o‘ziga xos talqini sifatida baholash mumkin. Shuningdek, hikoya Isajon Sulton ijodida muhabbat konsepsiyasining o‘ziga xos ifodasini ham namoyon etadi. Bu muhabbat inson va inson o‘rtasidagi munosabat sifatida emas, balki go‘zallik va komillikka oshuftalik tarzida talqin

qilinadi. Hikoyachi uchun atirgul oddiy gul emas, balki ma'naviy mukammallik timsolidir. Shu bois uning zavoli qahramon qalbida chuqur ruhiy bo‘shliqni yuzaga keltiradi. Asarning fojiaviy ta'sir kuchi ham aynan ana shu ruhiy holat tasvirining samimiyligi va tabiiyligida namoyon bo‘ladi. Umuman olganda, "Mening gulim" hikoyasi tabiat poetikasi, ramziy obrazlar tizimi va intertekstual aloqalarning o‘zaro uyg‘unlashuvi asosida qurilgan yuksak badiiy namunadir. Muallif atirgul timsoli vositasida go‘zallik, muhabbat, sadoqat, ayriliq va foniylik haqidagi falsafiy qarashlarini ifodalashga muvaffaq bo‘lgan. Hikoyada Abdulla Qodiriy an'analari zamonaviy badiiy tafakkur bilan sintezlanib, yangi poetik mazmun kasb etgan. Shu jihatdan asar nafaqat Isajon Sulton ijodining, balki zamonaviy o‘zbek hikoyachiligining ham muhim yutuqlaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Isajon Sulton. Mening gulim // Isajon Sulton. Tanlangan asarlar. – Toshkent, 2019.
2. Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
3. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
4. To‘xliyev B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent, 2015.
5. Yo‘ldoshev Q., Yo‘ldoshyeva M. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016.